

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

245

Ekonomia

pod redakcją
Jerzego Sokołowskiego
Magdaleny Rękas
Grażyny Węgrzyn

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Tomasz Bernat, Waclaw Jarmolowicz, Elzbieta Kryńska,
Andrzej Miszczuk, Marzanna Poniatowicz, Stanislaw Swadzba,
Grazyna Wolska, Urszula Zagora-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska, Dorota Pitulec

Redakcja techniczna: Barbara Lopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-205-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Ocena stanu kapitału intelektualnego przedsiębiorstw Podkarpacia na podstawie wyników badań empirycznych.....	13
Jan Borowiec: Wahania cykliczne a zmiany realnego efektywnego kursu walutowego w strefie euro.....	23
Katarzyna Czech: Ewolucja realizacji zrównoważonego rozwoju w Polsce	34
Karolina Drela: Utrata pracy w XXI wieku.....	44
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Kontrowersje wokół metod pomiaru stabilności wzrostu gospodarczego.....	55
Malgorzata Gasz: Działania stabilizujące gospodarkę Unii Europejskiej w warunkach kryzysu finansów publicznych.....	65
Łukasz Goczek: Porównanie skuteczności polityki fiskalnej i monetarnej na panelowej próbie wektorowo-autoregresyjnej.....	77
Alina Gorczyńska, Danuta Sz wajca: Dekoniunktura gospodarcza a restrukturyzacja naprawcza przedsiębiorstwa.....	88
Beata Guziejewska: Kredyty zagrożone i rezerwy celowe na tle ogólnej sytuacji w sektorze bankowym w latach 2008-2010.....	98
Anna Horodecka: Rola prądów filozoficznych w kształtowaniu metodologii nauk ekonomicznych.....	110
Robert Huterski: Wybrane aspekty quasi-fiskalnej działalności Systemu Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych.....	120
Marcin Idzik: Zastosowanie gradacyjnego modelu w analizie zaufania do banków i innych instytucji finansowych w Polsce.....	129
Michał Jurek: Koncepcje monetarne D.H. Robertsona i ich wykorzystanie do analizy ilościowej i dochodowej teorii pieniądza.....	139
Tomasz Kacprzak: Bezpieczeństwo pracy a bezpieczeństwo zatrudnienia w Polsce w kontekście <i>flexicurity</i>	148
Marcin Kalinowski: Krytyka korporatywizmu z perspektywy nowej ekonomii politycznej.....	160
Dariusz Kielczewski: Koncepcja ekonomii zrównoważonego rozwoju.....	170
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: Taksonomiczne ujęcie sytuacji makroekonomicznej państw Unii Europejskiej w latach 2001, 2005 I 2009.....	179
Aldona Klimkiewicz: Konsekwencje podwyższenia wieku emerytalnego kobiet dla rynku pracy.....	191

Ryszard Kowalski: Liberalne państwo dobrobytu wobec najsłabszych grup społecznych.....	201
Sylwester Kozak: Rola banków w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2002-2010.....	210
Sylwester Kozak: Zmiany w strukturze kredytów dla sektora niefinansowego w Polsce w latach 2001-2010	222
Jakub Kraciuk: Wpływ światowego kryzysu finansowego z 2008 roku na gospodarkę Niemiec	233
Mirosław Krajewski: Kapitał ludzki w procesie zarządzania wartością przedsiębiorstwa	243
Barbara Kryk: Szanse i zagrożenia zatrudnienia nosicieli wirusa HIV w opinii studentów.....	253
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing w kreowaniu wartości przedsiębiorstwa bankowego.....	263
Robert Kurek: Asymetria informacji na rynku ubezpieczeniowym	272
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media jako uczestnik procesu informacyjnego w warunkach gospodarki opartej na wiedzy.....	283
Joanna Latuszek: Globalizacja a nierówności między państwami.....	293
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Działalność innowacyjna polskich przedsiębiorstw przemysłowych na przykładzie województwa łódzkiego	303
Józef Łobocki: Sektor finansowy a kapitał społeczny.....	314
Łukasz Menart: Kluczowe obszary działań menedżera klastra.....	324
Aneta Mikula: Poziom ubóstwa i deprywacji materialnej dzieci w krajach Unii Europejskiej	336
Michał Moszyński: Idee ładu gospodarczego w procesie transformacji systemowej byłej NRD – oczekiwania a rzeczywistość.....	347
Arnold Pabian: Zrównoważona produkcja w gospodarce przyszłości. Perspektywy i bariery rozwoju	357
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtlyk: Efektywność państwowych wyższych szkół zawodowych w latach 2004-2010	367
Iwona Pawlas: Społeczno-ekonomiczny rozwój krajów Unii Europejskiej w świetle badań taksonomicznych.....	377
Renata Pęciak: Działania Jeana-Baptiste’a Saya na rzecz instytucjonalizacji nauki ekonomii	386
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjność w dobie postindustrialnej....	396
Adriana Politałaj: Efektywność centrów integracji społecznej w zakresie przeciwdziałania długotrwałemu bezrobociu	407
Magdalena Rękas: Ulgi prorodzinne jako element polityki rodzinnej w wybranych krajach Unii Europejskiej	418
Wioleta Samitowska: Ekonomia społeczna wobec wyzwań rynku pracy	432
Anna Skórska: Zmiany sytuacji na polskim rynku pracy jako konsekwencja kryzysu gospodarczo-finansowego.....	443

Grzegorz Sobiecki: Pieniądz doskonały.....	453
Małgorzata Solarz: Wady i zalety mikropożyczek jako narzędzia inkluzji finansowej sprzyjającego wzrostowi dobrobytu	463
Robert Stanisławski: Potrzeby w zakresie rozwoju innowacyjnego małych i średnich przedsiębiorstw nieinnowacyjnych (w świetle badań własnych)	474
Bogusław Stankiewicz: Makroekonomiczny model turystyki medycznej w Polsce – podstawowe uwarunkowania badań	486
Dariusz Eligiusz Staszczak: Znaczenie globalnego kryzysu finansowo-gospodarczego dla zmian światowego systemu ekonomiczno-politycznego.	497
Feliks Marek Stawarczyk: Kryzys na przykładzie Argentyny a ekonomiczne problemy Grecji	507
Stanisław Swadźba: System gospodarczy Polski i Republiki Czeskiej. Analiza porównawcza.....	517
Maciej Szczepankiewicz: Badanie potencjału innowacyjnego studentów	527
Maciej Szumlański: Wzrost kapitału ludzkiego w Unii Europejskiej	537
Sylwia Talar: Crowdsourcing jako efektywna forma współpracy.....	548
Jacek Tomkiewicz: Strefa euro wobec kryzysu finansowego	558
Magdalena Tusińska: Czy wzrost gospodarek krajów Unii Europejskiej jest inteligentny?	568
Monika Utzig: Zadłużenie gospodarstw domowych w monetarnych instytucjach finansowych.....	579
Monika Walicka: Podatkowe uwarunkowania konkurencyjności małych przedsiębiorstw	590
Grzegorz Wałęga: Społeczno-ekonomiczne determinanty zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce.....	600
Grażyna Węgrzyn: Uwarunkowania ekonomiczne innowacji w sektorze usług.....	611
Anna Wildowicz-Giegiel: Uwarunkowania kreacji kapitału intelektualnego w polskich przedsiębiorstwach	622
Sylwia Wiśniewska: Budowa współpracy nauki z gospodarką wyzwaniem dla polityki innowacyjnej państwa	633
Renata Wojciechowska: Problem metody badawczej w ekonomii	643
Jarosław Wojciechowski: Wpływ zaburzenia preferencji czasowej na wysokość bezrobocia równowagi na przykładzie Polski	652
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Efektywność kosztowa aktywnych programów rynku pracy w województwie śląskim w latach 2005-2010 ...	663
Urszula Zagóra-Jonszta: Sektor bankowy w drugiej Rzeczypospolitej	674
Małgorzata Zielenkiewicz: Stopień regulacji publicznej a poziom życia	685
Mariusz Zieliński: Polityka fiskalna a kryzys gospodarczy w wybranych krajach Unii Europejskiej	695

Summaries

Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Assessment of intellectual capital level in enterprises of Podkarpackie Voivodeship based on empirical research results.....	22
Jan Borowiec: Cyclical fluctuations and changes in real effective exchange rate in the euro zone	33
Katarzyna Czech: Evolution of the implementation of sustainable development in Poland	42
Karolina Drela: Job loss in the 21st century	54
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Controversy over the methods of measurement of economic growth sustainability	64
Malgorzata Gasz: Performance management stabilizing European Union in an economic public finance crisis.....	76
Lukasz Goczek: Comparison of the effectiveness of fiscal and monetary policy in a panel vector autoregressive model.....	87
Alina Gorczyńska, Danuta Sz wajca: Economic downturns and repair restructuring of a company	97
Beata Guziejewska: Non-performing loans and dedicated reserves against the general state of banking sector in Poland in 2008-2010.....	109
Anna Horodecka: The influence of philosophical schools on the methodology of economics.....	119
Robert Huterski: Selected aspects of quasi-fiscal activities of the Federal Reserve System of the United States.....	128
Marcin Idzik: The use of a gradation model in the analysis of trust in banks and other financial institutions in Poland.....	138
Michał Jurek: Monetary concepts of D.H. Robertson and their use for the analysis of the quantity and income theory of money	147
Tomasz Kacprzak: Job security and employment security in Poland within the context of flexicurity.....	159
Marcin Kalinowski: The criticism of corporatism from the new political economy perspective	169
Dariusz Kielczewski: Conception of the economics of sustainable development	178
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: A taxonomic view of the European Union states macroeconomic situation in 2001, 2005 and 2009	190
Aldona Klimkiewicz: Consequences of the increase of women's retirement age for the labour market.....	200
Ryszard Kowalski: Liberal welfare state and the most vulnerable social groups	209
Sylwester Kozak: The role of banks in the insurance products distribution in Poland between 2002 and 2010	221

Sylwester Kozak: Changes in the structure of loans to the nonfinancial sector in Poland in 2001-2010.....	232
Jakub Kraciuk: The influence of the world financial crisis of 2008 on the economy of Germany	242
Mirosław Krajewski: Human capital in the process of management of the company's value	252
Barbara Kryk: Chances and threats of employment for carriers of HIV in students' opinion.....	262
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing in the creation of banking company value	271
Robert Kurek: Information asymmetry on the insurance market.....	282
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media as a participant of information process in terms of the knowledge-based economy.....	292
Joanna Latuszek: Globalization and inequality between states	302
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Innovation activity of Polish manufacturing enterprises based on the example of Łódź Voivodeship.....	313
Józef Łobocki: Financial sector and social capital	323
Łukasz Menart: Key areas for cluster manager's activities.....	335
Aneta Mikula: Level of poverty and material deprivation of children in the European Union countries	346
Michał Moszyński: Ideas of economic order in the process of economic transformation of the former GDR – expectations and reality	356
Arnold Pabian: Sustainable production in the economy of future, perspectives and barriers of development	366
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtłyk: Efficiency analysis of state higher vocational schools in 2004-2010	376
Iwona Pawlas: Socio-economic development of European Union economies in the light of taxonomic analysis.....	385
Renata Pęciak: Jean-Baptiste Say's actions for institutionalisation of economics.....	395
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovation in post-industrial era.....	406
Adriana Politaj: Effectiveness of centres of social integration in scope of counteraction of long-term unemployment	417
Magdalena Rękas: Family taxation as an instrument of family policies in selected EU countries	431
Wioleta Samitowska: Social economy towards labour market challenges.....	442
Anna Skórska: The changes on Polish labour market as a result of the economic and financial crisis	452
Grzegorz Sobiecki: The perfect currency	462
Małgorzata Solarz: Advantages and disadvantages of micro-loans as the tool of financial inclusion enhancing wealth growth.....	473
Robert Stanisławski: The needs of SMS sector (no-innovative enterprises) for the innovative development (in the lights of own research)	485

Bogusław Stankiewicz: Macroeconomic model of medical tourism in Poland – basic conditions of research.....	496
Dariusz Eligiusz Staszczak: Importance of the global financial-economic crisis for the world economic-political system changes	506
Feliks Marek Stawarczyk: Crisis on the example of Argentina and the economic problems in Greece	516
Stanisław Swadźba: Economic system of Poland and the Czech Republic. Comparative analysis.....	526
Maciej Szczepankiewicz: Research of student's innovative potential.....	536
Maciej Szumlański: Human capital growth in the European Union.....	547
Sylvia Talar: Crowdsourcing as an effective model of cooperation.....	557
Jacek Tomkiewicz: Euro-zone and the financial crisis	567
Magdalena Tusińska: Is economic growth of the European Union countries smart?.....	578
Monika Utzig: Liabilities of households in monetary financial institutions ...	589
Monika Walicka: Tax impact on competitiveness of small enterprises.....	599
Grzegorz Wałęga: Socio-economic determinants of household debt in Poland	610
Grażyna Węgrzyn: Economic determinants of innovation in the service sector	621
Anna Wildowicz-Giegiel: Conditions of intellectual capital creation in Polish enterprises	632
Sylvia Wiśniewska: Building cooperation between science and business as a challenge for innovation policy of state.....	642
Renata Wojciechowska: Problem of research method in economy.....	651
Jarosław Wojciechowski: Impact of time preferences disturbance on the level of balance unemployment, based on the example of Poland.....	662
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Cost efficiency of active labour market programmes in Silesian Voivodeship in 2005-2010	673
Urszula Zagóra-Jonszta: Banking sector in the Second Republic of Poland	684
Małgorzata Zielenkiewicz: The degree of public regulation and the standard of living.....	694
Mariusz Zieliński: Fiscal policy and economic crisis in selected European Union countries.....	704

Magdalena Rękas

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ULGI PRORODZINNE JAKO ELEMENT POLITYKI RODZINNEJ W WYBRANYCH KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: Tworzenie warunków sprzyjających godzeniu życia zawodowego z rodzinnym stanowi obecnie przedmiot publicznej debaty w Unii Europejskiej. Spowodowane jest to szeregiem niekorzystnych trendów społeczno-demograficznych, jak np. starzenie się społeczeństwa, spadek dzietności i niska aktywność zawodowa osób w wieku produkcyjnym, w tym szczególnie kobiet. Zmiana tych tendencji wymaga wypracowania odpowiednich polityk prorodzinnych. Wprowadzenie mechanizmów łagodzących poziom fiskalizmu podatników posiadających dzieci może być jednym z istotnych instrumentów tej polityki. W artykule dokonano przeglądu stosowanych ulg prorodzinnych w podatkach dochodowych w wybranych krajach Unii Europejskiej. Ponadto ocenie poddany został system ulg prorodzinnych obowiązujący w Polsce, wskazano też pożądane kierunki zmian.

Słowa kluczowe: polityka prorodzinna, ulgi prorodzinne, modele polityki rodzinnej, aktywność zawodowa, dzietność.

1. Wstęp

Starzenie się społeczeństwa i niski lub ujemny przyrost naturalny notowany w wielu krajach Unii Europejskiej otwiera drogę dla wielu niekorzystnych zjawisk społecznych, ekonomicznych, politycznych i obyczajowych. Analizy Komisji Europejskiej pokazują, że niski wskaźnik dzietności nie odzwierciedla osobistych życzeń ludzi, lecz często jest następstwem trudnej sytuacji na rynku pracy, braku równości szans i braku odpowiednich rozwiązań na rzecz godzenia obowiązków zawodowych, rodzinnych i życia prywatnego¹. Także w Polsce za główne przyczyny ograniczenia dzietności (w 2009 r. wskaźnik ten wyniósł 1,4 i jest niższy o ok. 0,75 pkt. w stosunku do wartości zapewniającej stabilny wzrost demograficzny²) uznaje się trudno-

¹ *Plan działania na rzecz równości kobiet i mężczyzn 2005-2010*, Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela SEC (2006) 275, s. 3.

² *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000-2010*, GUS, Warszawa 2011, s. 3.

ści związane z uzyskaniem pracy i stabilizacją zawodową, warunki mieszkaniowe, koszty wychowania dziecka³. Szczególnie ważna z punktu widzenia decyzji prokreacyjnych jest sytuacja na rynku pracy. Notowany w wielu krajach unijnych wysoki poziom bezrobocia wśród ludzi młodych (w Polsce stopa bezrobocia wśród ludzi młodych do 25 roku życia osiągnęła w 2011 r. poziom 24,5%, w Hiszpanii zaś aż 48,7%⁴) oraz cechy współczesnego rynku pracy (m.in.: wysoka dyspozycyjności, konieczność stałego podnoszenia kwalifikacji i wykształcenia, wysoka elastyczność i zaangażowanie w sprawy zawodowe, zmiana form zatrudnienia i organizacji pracy, destandardyzacja przebiegu życia zawodowego) utrudniają godzenie życia zawodowego i rodzinnego. W efekcie następuje przesunięcie w czasie momentu zakładania rodziny i posiadania dzieci oraz wzrost rodzin bezdzietnych lub z jednym dzieckiem. Można więc mówić o zmianie modelu rodziny, wywołanej warunkami rynku pracy w gospodarce XXI wieku.

Wobec powyższych faktów jedną z ważnych kwestii służących poprawie sytuacji demograficznej jest stworzenie długofalowych działań pobudzających wzrost urodzeń dzieci, przy jednoczesnym pobudzaniu aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym. Osiągnięcie tego celu nie jest możliwe bez odpowiedniego przygotowania rynku pracy dla rodzin i stworzenia systemu „zachęt” (preferencji) w polityce prorodzinnej, tak by w obliczu wyboru „kariera czy rodzina” możliwe było połączenie obu celów.

Jednym z elementów polityki rodzinnej jest system podatkowy, który może być wykorzystywany do wsparcia określonych zachowań w gospodarstwie domowym, w tym decyzji o aktywności zawodowej i decyzjach prokreacyjnych. Szczególnego znaczenia nabierają więc ulgi prorodzinne, które mogą stanowić istotny instrument łagodzenia poziomu fiskalnego rodziny w obliczu zwiększonych kosztów jej funkcjonowania w przypadku posiadania dzieci. Należy bowiem podkreślić, że podjęcie pracy dla osoby, która z racji opieki nad dzieckiem była wykluczona z rynku pracy, oznacza zwiększenie dochodów rodziny przy jednoczesnym wzroście obciążeń podatkowych i wzroście wydatków np. na zatrudnienie opiekunki czy opłacenie zbiorowych form opieki nad dzieckiem, na wychowanie i leczenie dzieci itd. Stan ten pogorsza sytuację podatników-rodziców względem podatników nieposiadających dzieci. Analizy dotyczące sprawiedliwości opodatkowania zalecają więc stosowanie rozmaitych przywilejów dla rodzin, aby wyrównać ich straty użyteczności wywołane opodatkowaniem względem podatników, którzy nie posiadają dzieci⁵.

Celem artykułu jest prezentacja ulg w podatkach dochodowych skierowanych do rodzin posiadających dzieci jako elementu realizowanej polityki prorodzinnej. Dla zrealizowania celu dokonany zostanie przegląd ulg prorodzinnych w aspekcie

³ B. Balcerzak-Paradowska, *Współczesna polityka rodzinna wobec kryzysu dzieciństwa*, Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2010, s. 2.

⁴ www.stat.gov.pl, 11.03.2012.

⁵ M. Rękas, *Taxation as an instrument of family policy: effects for women's employment*, [w:] *Transformations in Business & Economics*, ed. T. Bernat, Vilnius 2011, vol. 10, no. 2A (23A), s. 304.

różnych modeli polityki prorodzinnej realizowanej w wybranych krajach unijnych. Ponadto zostaną poddane ocenie polskie ulgi podatkowe i zostaną wskazane pożądane kierunki zmian w omawianym obszarze.

2. Polityka rodzinna w Unii Europejskiej – pojęcie, instrumenty, modele

Kraje europejskie prowadzą niezwykle zróżnicowaną politykę rodzinną, co wynika z różnic w tradycji i modelach rodziny, sytuacji na rynku pracy czy aktualnej sytuacji demograficznej i gospodarczej. Warte uwagi jest to, że w Unii Europejskiej brak jest jednoznacznej definicji polityki rodzinnej, uznano bowiem, że na rozwój i dobrobyt rodziny wpływa bardzo wiele działań z obszaru różnych polityk, m.in.: polityki socjalnej, zatrudnienia, edukacyjnej, gospodarczej, mieszkaniowej itd.⁶ Najogólniej więc traktuje się *politykę rodzinną* jako system długofalowych zamierzeń i rozwiązań prawnych w obszarze różnych polityk szczegółowych, a przyjętych i realizowanych przez władzę publiczną na rzecz rodziny jako podstawowej komórki społecznej⁷.

Współcześnie, w ramach polityk na rzecz wspierania życia rodzinnego, podejmowane są głównie działania na rzecz: wyrównywania bezpośrednich i pośrednich kosztów wychowywania dzieci, rozwoju usług wspierających rodziców w opiece oraz regulowania warunków i form pracy, które sprzyjają łączeniu pracy z życiem rodzinnym⁸. Tym samym do najważniejszych instrumentów polityki rodzinnej zalicza się: transfery pieniężne do rodzin z dziećmi (świadczenia rodzinne i ulgi podatkowe), instrumenty ułatwiające godzenie obowiązków rodzinnych z zawodowymi (urlop macierzyński, rodzicielski, elastyczne formy pracy) oraz usługi opiekuńcze dla dzieci⁹.

Efekty tych polityk są różne i zależą m.in. od spójności działań i wspomnianej sytuacji gospodarczej oraz czynników kulturowych charakterystycznych dla danego kraju, dlatego też wciąż można obserwować, że narodowe polityki rodzinne różnią się między sobą. Jednocześnie jako część polityki społecznej wpisują się w modele *welfare state*.

W literaturze przedmiotu akcentuje się różne cechy modeli państwa opiekuńczego, odwołując się do modeli określonych przez G. Espinga-Andersena według kryterium dominującej odpowiedzialności trzech podmiotów: rynku, państwa i rodziny. Kryterium to wyróżnia model liberalny, konserwatywny oraz socjaldemokratyczny. Analiza procesów realnych pozwoliła wyodrębnić jeszcze dodatkowy model poli-

⁶ *Plan działania na rzecz równości...*, s. 11.

⁷ M. Kocik, *Praca, rodzina, dziecko. Polityki rodzinne w krajach OECD*, Raport Bruksela 2007, www.cpsdialog.pl, 1.03.2012.

⁸ A. Smóder, *Działania na rzecz równowagi między pracą zawodową i życiem osobistym w firmach w Polsce*, [w:] *Godzenie życia zawodowego i rodzinnego w Polsce*, red. C. Sadowska-Synarska, Wydawnictwo WSE, Białystok 2011, s. 191.

⁹ Tamże, s. 12.

tyki prorodzinnej, tzw. południowoeuropejski¹⁰, który stanowi modyfikację modelu konserwatywnego. Cechy poszczególnych modeli prezentuje tab. 1.

Tabela 1. Cechy modeli polityki rodzinnej

Typ modelu	Cechy
Liberalny	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczona odpowiedzialność państwa • Wysoka własna odpowiedzialność obywatela • Rynek powinien walczyć ze społecznymi zagrożeniami poprzez działania wspierające indywidualną aktywność obywateli i rodzin • Państwo wspiera obywateli poprzez system podatkowy i świadczenia społeczne, ale ich poziom jest niski (!) • Pomoc społeczna oparta na kryterium dochodowym • Indywidualistyczna polityka rodzinna, gdzie dziecko jest traktowane jako prywatna sprawa rodziców i nie wymaga dodatkowego wsparcia. Dopuszczalne programy adresowane do określonych grup (np. dzieci niepełnosprawne) • Wysoka selektywność
Konserwatywny	<ul style="list-style-type: none"> • Kombinacja odpowiedzialności rodziny (famiaryzm) i mocnych regulacji ze strony państwa • System zabezpieczeń oparty na zasadzie ubezpieczeniowej i uzupełniany przez świadczenia uniwersalne, np. zasiłki dla dzieci lub usługi społeczne – świadczenia wysokie (!) • Ponadto pomoc społeczna oparta na kryterium dochodowym, ukierunkowana na osoby niewłączone w sferę pracy • Utrzymuje model, w którym mężczyzna to główny żywiciel rodziny i jego zdolności do pracy powinny być wspierane, pomoc zaś kobietom w godzeniu obowiązków zawodowych z rodzinnymi raczej ograniczona
Socjaldemokratyczny	<ul style="list-style-type: none"> • Decydującą rolę odgrywa państwo • Uniwersalne, wysokie świadczenia społeczne połączone z polityką aktywizacji i nastawione na przeniesienie jak największej liczby osób, zarówno mężczyzn, jak i kobiet, do sfery zatrudnienia • Wysoki poziom rozwój usług dla dzieci i rodziny, osób niepełnosprawnych i starszych. Usługi te zmniejszają wyłączną odpowiedzialność członków rodziny za sprawowanie opieki • System kosztowny i uzależniony od wysokiej stopy podatkowej i wysokiego poziomu zatrudnienia • Polityka rodzinna przyjmuje, że dzieci są warunkiem zachowania ciągłości społeczeństwa, a zatem obowiązkiem społeczeństwa jest pokrywanie kosztów ich posiadania i wychowywania
Południowoeuropejski	<ul style="list-style-type: none"> • Część założeń zbieżna z modelem konserwatywnym, różnice zaś dotyczą polityki wobec rodziny i dzieci • Silny famiaryzm, ukierunkowanie na ochronę tradycyjnego modelu i struktury rodziny, podtrzymanie rodzinnej spójności i mocnych więzi rodzinnych • Szerokie grono rodzinne zapewnia opiekę nad dzieckiem i pomoc finansową, co zmniejsza odpowiedzialność państwa • Społeczne świadczenia fragmentaryczne, nierówno rozdzielane i na ogół na niskim poziomie (!)

Źródło: opracowanie własne na podstawie B. Balcerzak-Paradowska, *Ogólne tendencje w polityce rodzinnej UE*, [w:] *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej – wnioski dla Polski*, red. M. Zubik, Biuletyn RPO, Materiały Nr 67, Warszawa 2009, s. 15-16.

¹⁰ W. Anioł, *Europejska polityka społeczna. Implikacje dla Polski*, Instytut Polityki Społecznej UW, Warszawa 2003 r., s. 17.

Różnorodność modeli polityki rodzinnej sprawia, że również preferencje podatkowe w poszczególnych modelach mają zupełnie inny zakres, co zostanie zaprezentowane na wybranych przykładach krajów reprezentujących każdy z modeli.

3. Ulgi w podatkach dochodowych a modele polityki rodzinnej w wybranych krajach Unii Europejskiej

W niniejszej części zostaną przedstawione rozwiązania w zakresie preferencji podatkowych stosowanych w podatkach dochodowych w różnych krajach reprezentujących poszczególne modele polityki społecznej. Model liberalny reprezentowany jest przez Irlandię, model konserwatywny przez Francję, model socjaldemokratyczny przez Szwecję i Finlandię, model południowoeuropejski zaś to Włochy i Grecja.

Model liberalny stosowany w Irlandii przewiduje szereg preferencji podatkowych skierowanych do podatników, choć należy podkreślić, że wszystkie dochody w tym kraju podlegają opodatkowaniu, także otrzymywane świadczenia socjalne. Jednocześnie jest jednak wiele ulg, z których mogą korzystać rodziny w zależności od sytuacji życiowej – tu realizowana jest cecha modelu liberalnego, tj. programy skierowane do danej grupy wsparcia. Jedną z podstawowych preferencji podatkowych jest fakt, że przy podstawowej stawce podatkowej 20% stosuje się zróżnicowaną kwotę dochodu do opodatkowania w zależności od typu rodziny (por. tab. 2). Powyżej określonych kwot opodatkowanie wzrasta do 41%.

Tabela 2. Stawki i skala podatkowa obowiązująca w Irlandii w 2008 i 2012 r. a typ rodziny

Typ rodziny	2008 r.	2012 r.
Osoba samotna	do 35 400 euro – 20%, powyżej 41%	do 32 800 euro – 20%, powyżej 41%
Małżeństwo z jednym dochodem	do 44 400 euro – 20%, powyżej 41%	do 41 800 euro – 20%, powyżej 41%
Małżeństwo z dwoma dochodami	do 70 800 euro – 20%, powyżej 41%	do 41 800 euro – 20%, powyżej 41%
Samotny rodzic z dzieckiem/dziećmi	do 39 400 euro – 20%, powyżej 41%	do 36 800 euro – 20%, powyżej 41%

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.revenue.ie/en/tax/it/leaflets/it1.html#section5>.

Analiza danych tab. 2 wskazuje na zmianę zasad polityki podatkowych w Irlandii, co jest podyktowane planem oszczędnościowym realizowanym w tym kraju w związku z polityką ograniczania długu publicznego. Na uwagę zasługuje fakt, że kwoty progowe w 2012 r. zostały zmniejszone względem roku 2008, a ponadto zniknęło zróżnicowanie dochodu w przypadku małżeństw. Do końca 2008 r. szczególnie wspierano małżeństwa z dwoma dochodami (gdy oboje pracowali) i podwyższonym progiem dochodu do opodatkowania według podstawowej stawki 20%.

Zmiana progów od 2009 r. spowodowała znaczący wzrost liczby osób samotnie wychowujących dzieci oraz osób wychowujących dzieci w związkach nieformalnych, traktowanych jednak na potrzeby podatku jak osoby samotne, co można uznać za patologię wywołaną m.in. budową polityki podatkowej wobec rodzin.

Ponadto, gdy związek małżeński trwa dłużej niż 1 rok, małżonkowie mają do wyboru trzy możliwości rozliczenia podatku¹¹:

- *jako osoba samotna* – bez prawa do ulg dla małżonków czy rodzin (np. nie odliczą kosztów opieki nad małżonkiem) oraz bez prawa transferu uprawnień,
- *rozdzielne rozliczenie małżonków*, gdy określone odliczenia czy ulgi można dzielić między małżonków, ale nie można dokonywać transferu części swoich dochodów do małżonka,
- *łącznie, wspólne rozliczenie*, gdy oboje rozliczają się wspólnie i oboje mają dochód, to podstawowa kwota przychodu opodatkowana w wysokości 20% wynosi 23 800 euro¹² lub do kwoty małżonka osiągnącego niższy dochód.

Osobom będącym w separacji, rozwiedzionym, owdowiałym i porzuconym przez współmałżonka, a mającym na utrzymaniu dzieci przysługuje dodatkowa kwota odliczenia od podatku w wysokości w 2012 r. 830 euro¹³ na każde dziecko. Samotni rodzice mają też podwyższoną kwotę dochodu do podstawowego opodatkowania z 32 800 do 36 800 euro w 2012 r. (por. tab. 2). Osoby niezamężne otrzymujące alimenty na dzieci nie doliczają otrzymanych sum do swojego dochodu, bowiem alimenty zostały jako jedyne zwolnione z podatków. W przypadku wychowywania dziecka/dzieci niepełnosprawnych, bez względu na wiek dziecka, jeżeli mieszka ono z rodzicem/rodzicami, podatnik odliczyć może kwotę 3600 euro¹⁴. Dotyczy to także dzieci przysposobionych i adoptowanych.

Ponadto w małżeństwach rozliczających się wspólnie, gdy jeden z małżonków zatrudniony jest jako opiekun domowy innej niesamodzielnej osoby spokrewnionej żyjącej wspólnie z opiekunem (lub nie dalej niż 2 km, gdy jest zapewniona bezpośrednia komunikacja między nim a opiekunem, np. alarm telefoniczny), podatnicy mają prawo do odliczenia z tego tytułu kwoty 810 euro w roku 2012¹⁵.

Podatnicy w Irlandii mogą także skorzystać z szeregu odliczeń (ulg) podatkowych od dochodu lub od podatku, przy czym ulgi te nie ograniczają się tylko do rodzin, ale mają charakter powszechny. Chodzi tu m.in. o odliczenia od dochodu wydatków medycznych na leki, środki i sprzęt medyczny, wizyty u lekarza, zabiegi i terapię szpitalną – ulga ta przysługuje, gdy są ponoszone przy leczeniu i niepełnosprawności współmałżonka lub dzieci w wysokości 70 euro miesięcznie¹⁶. Można

¹¹ *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej...*, s. 70.

¹² <http://www.revenue.ie/en/tax/it/leaflets/it1.html#section5>, 31.03.2012

¹³ *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej...*, s. 71 oraz <http://www.revenue.ie/en/tax/it/leaflets/it1.html#section5>.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ <http://www.revenue.ie/en/tax/it/leaflets/it1.html#section5>.

także odliczyć od dochodu koszt zatrudnienia opiekuna do osoby niepełnosprawnej – roczny odpis do 40 tys. euro. Kolejny rodzaj ulgi to odliczenia od podatku kosztów usług pielęgniarских w domu czy też specjalne ulgi dla dzieci trwale niepełnosprawnych i chorych na nowotwory, gdzie rodziców/opiekunów upoważnia się do odliczenia od podatku wydatków na telefon, nocleg, koszty podróży do i ze szpitala oraz artykuły higieniczne i odzież specjalną¹⁷.

Kolejny z modeli, **model konserwatywny**, reprezentowany jest przez Francję. Tradycyjne cele francuskiej polityki rodzinnej mają charakter pronatalistyczny i są ukierunkowane na zapewnienie integracji społecznej, a nie na zwalczanie ubóstwa, stąd przewaga świadczeń uniwersalnych. Dominują zasady *redystrybucji horyzontalnej*, tj. od rodzin bezdzietnych do posiadających dzieci, a także w coraz większym stopniu *redystrybucja wertykalna*, wyrażająca się w dążeniu do redukcji różnic w poziomie życia między rodzinami o takim samym składzie, lecz zróżnicowanych dochodach¹⁸.

Najważniejszym instrumentem fiskalnym francuskiej polityki rodzinnej jest „iloraz rodzinny” (*quotient familial*). Umożliwia on redystrybucję horyzontalną, tj. przekazywanie środków w ramach grupy rodzin o takich samych dochodach od rodzin nieposiadających dzieci na utrzymaniu do rodzin z dziećmi. Wysokość ilorazu zależy od „części fiskalnych”, obliczonych według wielkości i składu rodziny. Łączny dochód rodziny do opodatkowania jest wielkością wynikającą z uwzględnienia owego ilorazu, tj. podzielenia rzeczywistego dochodu przez odpowiednią liczbę „części fiskalnych”. W rezultacie iloraz rodzinny pozwala na zapłacenie znacznie niższego podatku w przypadku posiadania licznej rodziny¹⁹, np. iloraz dla osoby zamężnej z jednym dzieckiem wynosi 2,5, ale z trójką dzieci już 4. W przypadku posiadania dziecka przez osobę samotną iloraz wynosi 1,5, tym samym, przeciwnie do rozwiązań irlandzkich, we Francji promowane są pełne rodziny. Dodatkowo w sytuacji, gdy posiada się dziecko niepełnosprawne, można podwyższyć kwotę ilorazu o „pół części fiskalnej”²⁰.

Innymi instrumentami polityki fiskalnej są we Francji ulgi związane bezpośrednio z kosztami ponoszonymi przez rodziców na wychowanie i wykształcenie dziecka, np. w roku 2011 można było odliczyć od dochodu opłaty ponoszone za opiekę nad dzieckiem wykonywaną poza własnym domem (opłaty za przedszkola, pobyt w dziennym ośrodku czasowej opieki) lub w domu przez asystenta wychowawczego – w wysokości 50% kosztów do kwoty 2300 euro/rok, jak i odliczyć od podatku niewielkie kwoty, mające częściowo pokryć koszty nauki dziecka w gimnazjum

¹⁷ *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej...*, s. 82.

¹⁸ Tamże, s. 98.

¹⁹ Dla przykładu, rodzina z dwójką dzieci uzyskująca ten sam przychód co singiel zapłaci we Francji 5-krotnie niższy podatek – por. E. Matyszewska, *Francja najmocniej wspiera rodziny z dzieckiem*, „Gazeta Prawna”, 23 grudnia 2011, s. 11

²⁰ S. Cazain, M. Nicolas, *Evolution des publics cibles de la politique familiale*, „l'e-sentiel”, Publication électronique de la Cnaf Nr 51, Paris 2006, s. 23.

(rocznie 61 euro), liceum (153 euro) i szkole wyższej (183 euro)²¹. Godna uwagi jest też stosowana we Francji ulga podatkowa, jaką otrzymują osoby wykonujące pracę zawodową w domu – roczny odpis od podatku do 2003 r. wynosił 3700 euro, począwszy zaś od 2004 r. już 5000 euro. Zdaniem niektórych analityków rynku pracy, podwyższenie tej ulgi zaowocowało natychmiastowym wzrostem liczby rodziców, którzy samodzielnie sprawują opiekę nad swymi małymi dziećmi, łącząc ową opiekę z pracą zawodową²².

W **modelu socjaldemokratycznym**, reprezentowanym przez Finlandię i Szwecję, odnotowuje się neutralność systemu podatkowego, a przesunięcie ciężaru polityki rodzinnej na rozbudowany system świadczeń socjalnych. Jednocześnie należy podkreślić, że w obu krajach osiągnięto jedno z najwyższych współczynników dzietności w Europie, przy jednocześnie najwyższym wskaźniku udziału gospodarstw domowych osób samotnych i udziałem rodzin pełnych z dziećmi opartych na związkach kohabitacyjnych.

W systemie podatkowym Finlandii od 1993 r. istnieje możliwość wspólnego opodatkowania się rodziców (dochód dzieli się na dwie osoby). Nie ma natomiast ulg na dzieci ani też żadnych specjalnych ulg czy zwolnień podatkowych na rodziny niepełne lub wielodzietne. System podatkowy jest więc neutralny wobec sytuacji rodzinnej podatnika. Podkreślić jednak należy, że wszystkie świadczenie socjalne o charakterze pieniężnym zależą nie od dochodu rodziny, ale od liczby dzieci (np. zasiłki rodzinne, zasiłki na urodzenie dziecka, świadczenia adopcyjne, specjalne zasiłki na opiekę nad dzieckiem niepełnosprawnym) i nie podlegają opodatkowaniu. Podobnie zwolnione z podatku są zasiłki gwarantujące minimalny dochód z pomocy społecznej²³. W 2011 r. opodatkowano natomiast zasiłki z tytułu opieki nad dzieckiem w domu i częściowo zasiłek z tytułu jednoczesnego wykonywania pracy w zmniejszonym wymiarze i sprawowania opieki nad dzieckiem²⁴.

W przypadku Szwecji system podatkowy jest, podobnie jak w Finlandii, neutralny wobec sytuacji rodzinnej podatnika – nie ma ulg na dzieci. Nie funkcjonują preferencje podatkowe dla rodzin wielodzietnych czy niepełnych. Z kolei zasiłki rodzinne oraz zasiłki gwarantujące minimalny dochód z pomocy społecznej są nieopodatkowane²⁵.

Ostatni z modeli to **model południowoeuropejski**, reprezentowany przez Grecję i Włochy. Model ten ukierunkowany jest na ochronę tradycyjnego modelu i struktury rodziny, podtrzymanie rodzinnej spójności i mocnych więzi rodzinnych. Ulgi podatkowe w Grecji są zróżnicowane i zależą od liczby dzieci. W ramach cięć budżetowych poziom ulg został obniżony i obecnie wynosi: 75 euro na jedno dziecko,

²¹ Inspector General for Tax, www.impots.gouv.fr, 2.03.2012.

²² P. Szukalski, *Publiczne wsparcie dla rodzin we współczesnej Francji*, Raport 2010, www.kobieta.gov.pl.

²³ *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej...*, s. 115-116.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 122.

180 euro na dwoje dzieci, a następnie 580 euro na troje dzieci i 850 euro na czworo i więcej dzieci. Inną formą ulg podatkowych są odliczenia od dochodu kosztów opieki zdrowotnej, kosztów związanych z mieszkaniem i kosztów opieki nad dzieckiem – maksymalnie jednak do 10% uzyskanego dochodu²⁶.

Z kolei w przypadku Włoch do ulgi uprawnieni są w danym miesiącu podatnicy, których małżonkowie oraz dzieci nie uzyskały w roku podatkowym dochodu brutto przekraczającego łącznie 2480 euro. W miesiącu, w którym dochód skumulowany przekroczy wskazaną kwotę, podatnik traci prawo do ulgi. Ulga prorodzinna oznacza, że zobowiązanie podatkowe jest pomniejszone o kwotę stanowiącą iloczyn wysokości ulgi przypadającej na dzieci podatnika (od 750 do 1120 euro na jedno dziecko) oraz współczynnika, którego wartość zależy od wysokości dochodu brutto podatnika²⁷.

Od należnego podatku (bez względu na wysokość dochodów) można odliczyć także kwotę stanowiącą 19% wydatków poniesionych przez podatnika w trakcie roku podatkowego na rzecz swoich dzieci, przy czym katalog wydatków jest zamkniętym wykazem i obejmuje np. koszty kształcenia w szkole, zajęć organizowanych przez organizacje sportowe. Odpis na każde dziecko niepełnosprawne wzrasta o 200 euro powyżej limitu podstawowego²⁸.

Dokonany powyżej przegląd preferencji prorodzinnych potwierdza dużą różnorodność narodowych polityk rodzinnych, ale też różną jej skuteczność. Poziomą dzietność i jednocześnie aktywność rośnie zdecydowanie szybciej we Francji czy krajach skandynawskich aniżeli w Irlandii czy krajach reprezentujących model południowoeuropejski.

4. Ulgi podatkowe w polskim systemie podatków dochodowych

Polski system podatkowy w niewielkim stopniu uwzględnia problemy rodziny, zawiera bowiem jedynie dwie preferencje podatkowe: wspólne opodatkowanie małżonków lub osoby samotnie wychowującej dziecko oraz od 2007 r. ulgę na dziecko odliczaną od podatku.

W pierwszym przypadku, po spełnieniu ustawowych warunków²⁹ możliwe jest wspólne opodatkowanie małżonków oraz opodatkowanie osób samotnie wychowujących dzieci. Rozwiązanie to jest szczególnie korzystne w przypadku dużego zróżnicowania dochodów małżonków oraz w sytuacji, gdy współmałżonek nie pracuje.

²⁶ E. Matyszewska, wyd. cyt., s. 11.

²⁷ *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej...*, s. 136.

²⁸ Tamże.

²⁹ Małżeństwa mogą się wspólnie rozliczać, gdy przez pełny rok podatkowy istniała między nimi wspólnota majątkowa i pozostają w związku małżeńskim. Przy czym ustawodawca przewidział też wyłączenia, np. działalność gospodarczą na zasadach liniowych lub ryczałtu ewidencjonowanego. Osoby samotnie wychowujące dzieci wychowują je samotnie bez udziału osób trzecich.

Następuje tu bowiem uśrednienie dochodu i każdy ze współmałżonków ma prawo do odliczenia kwoty zmniejszającej podatek, co daje wymierne korzyści podatkowe³⁰.

Druga z ulg dotyczy możliwości odliczenia od podatku określonej kwoty za każde dziecko. Kwota ta wynosiła: w 2007 r. – 1 145,08 zł (275,92 euro) na dziecko, w 2008 r. – 1 173,70 zł (282,82 euro), w latach 2009-2012 po 1 112,04 zł (267,96 euro) – przeliczenie według kursu euro z 04.04.2012, tj. 4,15 zł. Należy podkreślić, że w 2007 r. z ulgi na dziecko skorzystało w Polsce 16,4% ogółu podatników, w 2008 r. – 32%, a w 2009 r. jedynie 23% ogółu podatników. Tym samym zmniejszyła się liczba dzieci, na które skorzystano z ulgi. Dodatkowo poziom wykorzystania tejże ulgi maleje wraz ze spadkiem dochodu (por. tab. 3). Z ulgi nie mogą skorzystać w pełnym wymiarze rodziny najbiedniejsze, często wielodzietne, bowiem wymiar podatku należnego jest niższy niż przysługujące odliczenie (dla pełnego odliczenia ulgi na 1 dziecko podatnik w 2011 r. musi zarabiać netto 175% obowiązującej płacy minimalnej)³¹. W przypadku zaś płacy minimalnej podatnik mający na wychowaniu dzieci skorzysta jedynie z części ulgi w wysokości ok. 54% rocznego limitu³². Jednocześnie poza wsparciem są dzieci osób niepłacących podatku od osób fizycznych, a więc rolnicy i osoby utrzymujące się wyłącznie ze świadczeń o charakterze socjalnym, które w polskim systemie podatkowym zostały zwolnione z podatku.

Tabela 3. Ulga na dzieci według grup dochodowych w 2009 r.

Grupa dochodowa	Odsetek podatników odliczających ulgę na dzieci	
	rozliczenie indywidualne i osoby samotnie wychowujące dzieci	wspólne rozliczenie małżonków
Do 15 tys. zł	8,0	20,9
15-30 tys. zł	19,6	29,5
30-45 tys. zł	26,8	33,8
45-60 tys. zł	29,1	35,1
60-75 tys. zł	32,4	35,4
75-90 tys. zł	28,7	36,7
Pow. 90 tys. zł	33,3	35,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Preferencje podatkowe w Polsce*, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2010, s. 24.

³⁰ J. Kulicki, *Systemy opodatkowania dochodów rodziny w Polsce w latach 1918–2011*, Biuro Analiz Sejmowych nr 4(48), Warszawa 2011, s. 19.

³¹ M. Rękas, *Rodzic-pracownik a rynek pracy*, [w:] *Polityka gospodarcza w Polsce i Unii Europejskiej w początkach XXI wieku*, red. A. Rączaszek, A. Barteczek, A. Lorek, Prace Naukowe AE, Katowice 2009, s. 367.

³² *Preferencje podatkowe w Polsce*, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2010, s. 23.

Warto zauważyć, że zgodnie z raportem Ministerstwa Finansów dotyczącym wykorzystania preferencji podatkowych w roku 2009 dochody poniżej 30 tys. zł uzyskuje w Polsce blisko 74% podatników rozliczających się indywidualnie i jako osoba samotnie wychowująca dzieci. Jednocześnie ponad połowa (55,3%) dzieci wychowywana jest w rodzinach niepełnych albo w rodzinach nieformalnych. W obu tych przypadkach ulga na dzieci wykorzystywana jest fragmentarycznie albo wcale³³. Stąd realnymi beneficjentami ulgi są rodziny o wyższych dochodach, dla których podatkowy bodziec ma zapewne mniejsze znaczenie przy podejmowaniu decyzji o posiadaniu dzieci.

Oceniając polski system podatkowy, należy podkreślić, że system ten wciąż w niewielkim stopniu ma charakter prorodzinny. Ulga na dziecko odliczana od podatku jest rozwiązaniem wyjątkowo selektywnym, gdyż aby z niej skorzystać, należy osiągać znaczne dochody i opłacać podatek w stosownej wysokości.

Proponowaną w 2013 r. zmianę zasad stosowania ulgi na dziecko odliczanej od podatku w zależności od dochodu podatników/rodziny³⁴ należy ocenić pozytywnie. Likwidacja prawa do ulgi na pierwsze dziecko dla osób (małżonków lub osób niebędących w związku małżeńskim) przekraczających dochód 85 528 zł stanowi posunięcie pożądane. W ramach realizowanej w Polsce polityki rodzinnej większy nacisk powinien być położony na rodziny o niższych dochodach oraz rodziny wielodzietne. Tym samym za właściwe należy też uznać rozwiązanie podnoszące kwoty ulgi na dziecko na kolejne dzieci w rodzinie o 50% kwoty ulgi podstawowej. Zmiana ta chociaż w części powinna stanowić rekompensatę kosztów wychowania kilkorga dzieci.

Ponadto polski system podatkowy nie uwzględnia założenia neutralności ciężarów podatkowych rodzin z dziećmi względem osób stanu wolnego i bezdzietnych. Podatnik, który swój dochód przeznaczają na utrzymanie dzieci, nie może bowiem bez uszczerbku dla dzieci płacić tyle podatku dochodowego, ile mógłby, gdyby dzieci nie utrzymywał. Przy podobnym poziomie konsumpcji osobistej taki podatnik płaci bowiem znacznie większy podatek VAT (od konsumpcji dziecka) niż osoba, która dzieci nie utrzymuje³⁵. Pożądane byłoby uwzględnienie kosztu utrzymania i wychowywania dzieci w systemie podatkowym poprzez wprowadzenie np. kwot wolnych od podatku na każde dziecko. Rozwiązanie takie pozwoliłoby zneutralizować ekonomiczny ciężar podatku VAT, a ponadto zmniejszył on kosztowne transfery socjalne oraz przyczyni się do wzrostu ewidencjonowanych dochodów ludności.

Dane dotyczące pomocy socjalnej rodzinie wskazują, że blisko 50% rodzin w Polsce korzysta ze świadczeń społecznych, co oznacza, że w większości tych ro-

³³ Tamże, s. 24.

³⁴ Gdy dochód nie przekracza 85 528 zł ulga od podatku na pierwsze dziecko w dotychczasowej kwocie 1112,04 zł, zaś za drugie i każde następne dziecko wzrost kwoty ulgi o 50%. Gdy dochód przekroczy 85 528 zł brak ulgi na pierwsze dziecko, przy drugim dziecku kwota podstawowa 1112,04 zł, a przy trzecim i kolejnym wzrastać będzie o 50% – projekt prezentowany na stronie www.podatki.biz.

³⁵ *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej...*, s. 170.

dzin jest przynajmniej jeden podatnik, który byłby uprawniony do odliczania od podstawy opodatkowania kwot wolnych na dzieci³⁶. Zmiana rozliczeń podatkowych – zamiast ulgi na dziecko od podatku, wprowadzenie kwot wolnych od podatku – dzięki swojej powszechności zmniejszyłaby wydatki państwa na zasiłki i świadczenia rodzinne oraz dodatki mieszkaniowe. Wprowadzenie zmian spowoduje, że realne dochody gospodarstw domowych wzrosną, przez co część rodzin nie będzie spełniać kryteriów dochodowych uprawniających do otrzymania świadczeń rodzinnych i dodatków mieszkaniowych w kolejnych okresach.

Inne rozwiązanie warte rozważenia w Polsce to dalsze modyfikowanie istniejącej ulgi prorodzinnej w ten sposób, aby jej część lub całość była powiązana z kosztami ponoszonymi przez rodziców na opiekę i edukację ich dzieci, ale jej wykorzystanie należałoby, zdaniem autorki, uzależnić (wzorem np. Estonii) od aktywności zawodowej obojga rodziców. Brak warunku zatrudnienia przy korzystaniu z ulg prorodzinnych powoduje, że szczególnie kobiety, osiągające na rynku pracy niskie dochody, rezygnują z zatrudnienia, czerpiąc korzyści ze wspólnego opodatkowania z mężem. Uzależniając wspólne opodatkowanie rodziców od ich aktywności zawodowej, można by było rozważyć także stopniową likwidację systemu ulg rodzinnych (wzorem krajów skandynawskich) i przeznaczenie środków finansowych z tego tytułu na bezpośrednie dofinansowanie opieki nad dziećmi pracujących (oobjga) rodziców np. w postaci bonów opiekuńczo-edukacyjnych.

5. Podsumowanie

Konkludując, należy stwierdzić, że pogarszająca się sytuacja demograficzna zmusza do zrewidowania krajowych polityk prorodzinnych, w tym modeli opodatkowania rodziny. Podkreślić należy, że elementy prorodzinne w systemie podatku dochodowego od dochodów osobistych nie mają na ogół charakteru powszechnego i występują głównie w modelach opartych na zasadzie familiaryzmu (model konserwatywny i południowoeuropejski). Uwzględniając zaś sytuację rodziny podatnika, buduje się indywidualny program pomocy rodzinie (model liberalny), w którym instrumenty podatkowe kierowane są do określonej grupy podatników, np. po wprowadzeniu możliwości wspólnego opodatkowania małżonków korzyści uzyskują rodziny w modelu z jednym żywicielem rodziny lub przy dużym zróżnicowaniu dochodów rodziców. Z kolei podwyższenie kwoty wolnej od podatku preferuje rodziny o niższych dochodach. Polski system podatkowy posiadać będzie cechy modelu mieszanego, stosuje bowiem wspólne opodatkowanie małżonków (model konserwatywny), ale poprzez zróżnicowanie kwoty ulgi na dziecko (od 2013 r.) budować będzie wsparcie określonej grupy rodzin – o niższych dochodach i wielodzietnych (model liberalny).

³⁶ A. Kurowska, *Matka-Polka pracująca, czyli jak zwiększyć aktywność zawodową młodych kobiet?*, Warszawa 2010, www.for.org.pl, s. 38.

W dalszych pracach nad polityką rodzinną w Polsce warto byłoby rozważyć, zdaniem autorki, zastosowanie zamiast ulgi od podatku, kwot wolnych od podatku rosnących wraz z liczbą dzieci oraz uzależnić preferencje podatkowe nie tylko od kryterium dochodowego, ale też od zatrudnienia obojga rodziców lub osoby samotnie wychowującej dziecko (wzorem Estonii, krajów skandynawskich czy częściowo Francji – ulga dla rodziców wychowujących dzieci i pracujących w domu), co powinno sprzyjać wzrostowi aktywności zawodowej i ułatwić godzenie życia zawodowego z rodzinnym.

Literatura

- Anioł W., *Europejska polityka społeczna. Implikacje dla Polski*, Instytut Polityki Społecznej UW, Warszawa 2003.
- Balcerzak-Paradowska B., *Współczesna polityka rodzinna wobec kryzysu dzieciństwa*, Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2010.
- Cazain S., Nicolas M., *Evolution des publics cibles de la politique familiale*, „l'e-ssentiel”, Publication électronique de la Cnaf Nr 51, Paris 2006.
- <http://www.revenue.ie/en/tax/it/leaflets/it1.html#section5>.
- Kocik M., *Praca, rodzina, dziecko. Polityki rodzinne w krajach OECD*, Raport Bruksela 2007, www.cpsdialog.pl.
- Kulicki J., *Systemy opodatkowania dochodów rodziny w Polsce w latach 1918-2011*, Biuro Analiz Sejmowych nr 4(48), Warszawa 2011.
- Kurowska A., *Matka-Polka pracująca, czyli jak zwiększyć aktywność zawodową młodych kobiet?*, Warszawa 2010, www.for.org.pl.
- Matyszewska E., *Francja najmocniej wspiera rodziny z dzieckiem*, „Gazeta Prawna”, 23 grudnia 2011.
- Plan działania na rzecz równości kobiet i mężczyzn 2005-2010*, Komunikat Komisji Europejskiej do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela SEC (2006) 275.
- Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000-2010*, GUS, Warszawa 2011.
- Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej – wnioski dla Polski*, red. M. Zubik, Biuletyn RPO, Materiały Nr 67, Warszawa 2009.
- Preferencje podatkowe w Polsce*, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2010.
- Rękas M., *Rodzic-pracownik a rynek pracy*, [w:] *Polityka gospodarcza w Polsce i Unii Europejskiej w początkach XXI wieku*, red. A. Rączaszek, A. Barteczek, A. Lorek, Prace Naukowe AE, Katowice 2009.
- Rękas M., *Taxation as an instrument of family policy: effects for women's employment*, [w:] *Transformations in Business & Economics*, ed. T. Bernat, Vilnius 2011, vol. 10, no. 2A (23A).
- Smóder A., *Działania na rzecz równowagi między pracą zawodową i życiem osobistym w firmach w Polsce*, [w:] *Godzenie życia zawodowego i rodzinnego w Polsce*, red. C. Sadowska-Synarska, Wydawnictwo WSE, Białystok 2011.
- Szukalski P., *Publiczne wsparcie dla rodzin we współczesnej Francji*, Raport 2010, www.kobieta.gov.pl.

FAMILY TAXATION AS AN INSTRUMENT OF FAMILY POLICIES IN SELECTED EU COUNTRIES

Summary: Tax system is an instrument of family policies which may be used to stimulate specific household decisions related to employment and childbearing. In this regard, family-oriented allowances, reliefs and special taxation rates are of special importance as they can significantly reduce the tax burden of a family as its overall expenditure grows along with procreation. The article presents the tax solutions that are targeted at child-rearing families within the framework of family policies. This is done on a comparative basis, against the background of various taxation policy models applied in selected EU countries. This background is used to evaluate the Polish model of family taxation and to make some suggestions for its improvement.

Keywords: family policy, child allowance, models of family policy, economic activity, fertility.